

Лекція 10. Демократія в політичному житті суспільства

1. Поняття та роль демократії у політичному процесі
2. Основні принципи та ознаки демократичної організації суспільства.
3. Вибори як форма прояву демократії.
4. Становлення і розвиток демократії в сучасній Україні.

Актуальність теми: Сучасні процеси, які змінюють українське суспільство та його політичне життя, є підтвердженням актуальності та важливості звернення до аналізу інституту демократії. Демократія є одним із найбільш розвинених політичних режимів. Саме демократичні цінності та ідеали є найбільш сприйнятними для основної маси населення світу. Демократія передбачає вільну діяльність всіх політичних партій, суспільно-політичних об'єднань, організацій, рухів, які діють в рамках закону. На стабільність і розквіт демократії впливають економічний розвиток і політичне керівництво. Для демократичної форми правління характерна багатопартійність. Однією із основних ознак демократичного суспільства є вибори.

Основні поняття та категорії: демократія, пряма (безпосередня) і представницька демократії, всенародне обговорення, принципи демократії, вибори, виборча система, безпосередня демократія, мажоритарна виборча система, пропорційна виборча система, змішана виборча система.

Онлайн формат:

Демократія.

https://www.youtube.com/watch?v=8NYczBuKCps&ab_channel=NEED%2Fscience%26education

Демократія: https://www.youtube.com/watch?v=ZznKGwAh-aY&t=54s&ab_channel=%D0%A1%D0%BD%D1%96%D0%B4%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D0%BA%D0%B71%2B1

Демократичне суспільство та його цінності: https://www.youtube.com/watch?v=b77hLos1r2o&ab_channel=%D0%9D%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D0%94%D0%BE%D0%B1%D0%B0

1. Один із найважливіших критеріїв зрілості суспільства – ступінь його демократичності (рівень демократії). У його демократизації суб'єкти політичного процесу вбачають мету, умову, ефективний засіб оновлення суспільного життя, радикальну трансформацію політичної системи, гарантію незворотності цього процесу. Адже в соціальному розвитку демократія є найефективнішим способом реалізації суперечностей, вдосконалення й гармонізації суспільства.

Проблема демократії та її ролі в суспільно-політичному житті є однією з центральних у політології, яка ще з античних часів розглядала демократію як органічну ознаку цивілізованості суспільства.

Демократія – форма державно-політичного устрою суспільства, яка ґрунтується на визнанні народу джерелом і носієм влади, на прагненні забезпечити справедливість, рівність, добробут усіх людей, що населяють певну державу.

Виникла демократія разом із появою держави. Вперше це поняття згадується в працях мислителів Давньої Греції (Демокріта). У класифікації держав, запропонованій Аристотелем, воно означало «правління всіх», на відміну від аристократії («правління обраних»), і монархії («правління одного»).

Кожному історичному типові держави, кожній суспільно-економічній формації відповідала своя форма демократії. У рабовласницькій демократії (Афіни, республіканський Рим) раби були вилучені з системи громадянських відносин. Тільки вільні громадяни користувалися правом обирати державних чиновників, брати участь у народних зборах, володіти майном тощо. За феодалізму елементи демократії почали зароджуватися у формі представницьких установ, що обмежували абсолютну владу монархів (парламент в Англії, Генеральні штати у Франції, кортеси в Іспанії, Державна Дума в Росії, Військова Рада в Запорозькій Січі). Великий прогрес у розвитку демократії започаткували утвердження капіталізму й перемога буржуазних революцій в Англії, Франції, інших країнах. Ліквідація кріпацтва і скасування феодальних привілеїв зумовили появу комплексу демократичних інститутів і процедур, більшість із яких використовується й нині.

Життя розвінчало міф про «соціалістичну демократію», яка нібито була вищим типом демократичного устрою суспільства. За часів «тоталітарного соціалізму» сталося не розширення і збагачення змісту демократії, а навпаки – різке його збіднення, звуження і згортання (репресії, обмеження прав і свобод та ін.). Демократизм суспільства був фальшивим і декоративним, хоча пропаганда й нав'язала значній частині населення ілюзію народовладдя. Розпочатий у роки хрущовської «відлиги» процес демократизації суспільного життя було спершу загальмовано, а потім і взагалі згорнуто. Непослідовним виявився курс на демократизацію і в перебудовний період. Значною мірою труднощі переходу до демократичних форм організації нашого суспільства зумовлені дією тоталітарних і авторитарних традицій.

Для утвердження демократії необхідна висока політична культура населення, і саме в процесі демократизації така культура формується. Утвердитись повністю й відразу демократія не може. Для цього необхідно здійснити комплекс заходів у різних сферах суспільного життя, змінити існуючі соціально-політичні структури, сформувати демократичний тип політичної культури.

Демократія – явище, що постійно розвивається. А осмислення поняття «демократія», її органічних ознак дає можливість оцінити напрям розвитку певної політичної системи, її відповідність демократичним ідеалам і цінностям.

Поняття «демократія» використовується не тільки для характеристики історичних типів державно-політичного устрою, а й на означення політичного процесу з відповідними методами і процедурами, що забезпечують участь народу в управлінні державою, всіма суспільними справами. Вживається воно і стосовно організації та діяльності окремих політичних і соціальних структур

у різних сферах суспільного життя (виробнича, партійна, профспілкова, учнівська, управлінська демократія).

Розрізняють пряму (безпосередню) і представницьку демократію.

Пряма (безпосередня) демократія – порядок, за якого рішення ухвалюються на основі безпосереднього і конкретного виявлення волі та думки всіх громадян.

Однією з форм прямої демократії є *вибори* на основі загального виборчого права. Добровільно беручи участь у них, громадяни в демократичному суспільстві мають можливість безпосередньо впливати на формування органів влади різних рівнів.

Виявом прямої демократії є *референдуми*, які проводять з метою ухвалення закону або інших рішень на основі волевиявлення народу щодо найактуальніших питань державної політики і суспільно-політичного життя загалом. Генетичне такі процедури сягають своїм корінням у плебісцити Римської республіки, народні збори (віче, рада) Києва, Новгород, Пскова, Запорозької Січі, на яких загальним голосуванням вирішувалися важливі проблеми. Власне референдум був уперше проведений у Швейцарії 1449 р. щодо її фінансового становища. Відтоді референдуми стали поширеними в європейських країнах. Всенародні голосування під час референдумів мають як законодавчу силу, так і консультативний характер, а їхні результати в демократичному суспільстві завжди мають непересічне значення.

Формою прямої демократії є *всенародні обговорення* законопроектів, які ефективно використовуються в багатьох країнах. Проте процедура таких обговорень може мати й пропагандистський характер, оскільки сотні тисяч зауважень і пропозицій громадян здебільшого беруться до уваги лише на рівні уточнень, окремих поправок, не торкаючись концепції законопроектів. Останнім часом увійшло в практику проведення опитувань суспільної думки і врахування їх результатів для ухвалення рішень.

Представницька демократія – порядок розгляду і вирішення державних і громадських питань повноважними представниками населення (виборними або призначеними).

Саме інститути представницької демократії відіграють першочергову роль у процесі ухвалення рішень. Особливо вагоме значення в системі цієї демократії мають парламенти, склад яких формується через загальні вибори і яким громадяни делегують свої повноваження для здійснення функцій вищої законодавчої влади. Крім парламентської форми як великого надбання цивілізації носіями представницької демократії є й інші виборні органи влади.

У сучасних демократичних суспільствах формування державної політики на всіх рівнях відбувається в основному в представницьких установах і закладах, де працюють професійні політики та управлінці. Політологи навіть виокремлюють професійну демократію. Це зумовлено притаманними сучасній цивілізації проблемами, розв'язання яких часто неможливе засобами прямої демократії. Надійним інструментом вироблення оптимальних рішень на основі виявлення волі народу є поєднання різних форм прямої та представницької демократії.

2. Від критеріїв (ознак, показників) демократії залежить не тільки оцінка зрілості суспільства, а й визначення напрямів його подальшої демократизації. Кожна нова історична епоха вносила корективи до критеріїв демократії. Не вщухають гострі суперечки щодо них і нині. Однак загальноприйнятий і найважливіший серед них – можливість громадян брати реальну участь в управлінні, у вирішенні державних і громадських справ. Суспільство не може бути демократичним, якщо його громадяни позбавлені таких можливостей.

Історичний досвід багатьох країн свідчить, що всі намагання кардинально обновили суспільне життя були приречені на невдачу, якщо вони не підкріплювались активним залученням різних категорій громадян до вироблення рішень та їх втілення в життя. Тільки створюючи сприятливі умови для розкриття творчого потенціалу громадян і подолання їх соціальної інертності, суспільство одержує могутній імпульс саморозвитку шляхом залучення до демократичного процесу головної діючої сили історії – народу.

Надзвичайно важливе значення при цьому має *відродження ідеї самоуправління*, яку в колишньому СРСР впродовж тривалого часу паплюжили як ворожу й ревізійністську. Декларуючи «залучення широких народних мас до управління справами країни», партійно-державне керівництво ігнорувало досвід західних демократій у розвитку реального самоуправління (США, Іспанія, Ізраїль, та ін.). Нині більшість політологів вважає, що демократія зможе дати адекватну сучасній цивілізації організацію політичного життя, тільки реалізуючи принцип самоуправління.

Збігаючись в основному, демократизація і самоуправління мають і певні відмінності. Відомо, що розвиток демократії не завжди означає поглиблення самоуправління. Наприклад, можливість обрання найдостойнішого представника з декількох кандидатів, що є важливою : процедурою демократизації виборчої системи, може нічого не дати для розвитку реального самоуправління, якщо водночас не зростатиме роль представницьких органів. Те саме можна сказати і про виборність керівників на виробництві зі збереженням за ними монополії на основні управлінські функції.

Як слушно зауважив Р. Дарендорф (ФРН), демократія не може бути «правлінням народу» в буквальному розумінні. *Народовладдя й самоуправління передбачають, насамперед, свободу вибору народом компетентних керівників, а також можливість народу впливати на них і в разі потреби замінювати їх достойнішими й компетентнішими.* Але головним при цьому є створення умов для управління всіма справами суспільства не тільки від імені народу і не тільки в інтересах народу, а й здійснення цього управління самим народом. Іншими словами, йдеться про перехід до політичної організації, яка робить управління суспільством і державою безпосередньою справою самих громадян. Лише за таких умов відбувається інверсія суб'єктно-об'єктних відносин, тобто з'являється можливість бути не тільки об'єктом, а й суб'єктом управління, влади, що і є суттю самоуправління. Першочергове значення має впровадження самоуправлінських засад в економіці, яка є вирішальною сферою життя.

суспільства. Саме тому розвиток демократії на виробництві є важливою підмогою, здатною забезпечити широку та активну участь людей і в інших сферах суспільного життя. Для цього необхідно, щоб кожний трудовий колектив став осередком самоуправління, а кожний трудівник – реальним власником (індивідуальним або колективним).

Самоуправління не може розвиватися тільки на суто громадських засадах. «Чисте» самоуправління навряд чи зможе колись, навіть у віддаленій перспективі, заступити державні форми і механізми управління, існуючи поряд з ними і в них, переплітаючись і поглиблюючи завдяки цьому демократизм усієї політичної системи. Це, звісна річ, не виключає повернення державою суспільству, невластивих їй функцій, оскільки державна монополія на них зумовила глибоку кризу економічного і соціального життя.

Важливе значення, з огляду на зазначене вище, має *підвищення статусу і розширення повноважень місцевих органів влади*, що є загальновизнаним показником демократизму суспільства. Якщо для тоталітарної чи авторитарної держави характерна безправність місцевої влади, то в демократичному суспільстві здійснюється ретельно продуманий і раціональний розподіл компетенцій та повноважень різних рівнів влади. Внаслідок такого розподілу місцеві органи в демократичних країнах мають реальні права самоуправління. Центральна влада не втручається у сферу компетенції місцевої влади, хоча за федеративної моделі державного устрою неухильно дотримується принципу верховенства федеральних законів над рішеннями місцевих органів влади. Прерогативою місцевої влади є такі важливі сфери суспільного життя, як освіта, охорона здоров'я, підтримання правопорядку, будівництво доріг тощо.

Серед *головних критеріїв* демократичності суспільства – наявність фундаментальних прав і свобод людини. Нормою сучасної політичної культури стає розуміння пріоритетності (верховенства) прав людини над будь-якими іншими правами та інтересами (класовими, партійними, національними та ін.), розуміння цих прав і свобод як абсолютної цінності, без якої демократія неможлива. Справжній демократизм вимагає усунення дистанції між проголошеними правами та їх реальним втіленням. Звісно, проблема прав людини є вічною, оскільки ніколи не настане такий час, коли права та свободи особи досягнуть абсолютної досконалості.

Принципи демократії є надзвичайно важливим питанням для суспільного поступу. Серед них – *влада більшості, плюралізм, рівність, поділ влади, виборність, гласність, контроль*. За тоталітарного чи авторитарного, правління вся повнота державної влади узурпована вузьким колом правлячої еліти, яка своїми діями ігнорує волю та інтереси народу. У демократичному суспільстві внаслідок волевиявлення народу стосовно якогось питання утворюється більшість, яка врешті-решт і визначає позицію влади. Іншими словами, демократія - це не просто влада народу, а влада саме його більшості, що є суттю народного суверенітету.

- *Принцип більшості.* Цей принцип не можна абсолютизувати і вважати бездоганно демократичним, якщо ігнорується право меншості на опозицію. У демократичному суспільстві і більшість, і меншість громадян є цілком рівними

у своїх правах і свободах. Історія знає чимало прикладів, коли більшість із різних причин (недостатньої інформованості, тенденційної пропаганди, мітингових емоцій тощо) підтримувала неправильні, навіть згубні, рішення і дії. Права була за меншістю, яка від початку виступала проти таких рішень. Іншими словами, життя спростовує сталінський постулат: «Правда завжди за більшістю». Нічого спільного з демократією не має теза про «примус стосовно меншості» й «цілковите підпорядкування її волі більшості».

- *Принцип плюралізму.* Демократична організація суспільства неможлива без його дотримання. Він дає можливість управляти на основі врахування множинного характеру громадської думки і позицій різних суб'єктів політики. У плюралістичному суспільстві з цією метою меншості надається гарантоване законом право на опозицію. Підкоряючись законам та іншим рішенням державної влади, прийнятим за волею більшості, меншість має узаконену можливість виражати свою незгоду з такими рішеннями, знімати з себе відповідальність за ті з них, які можуть мати негативні наслідки.

Якщо тоталітарна держава придушує опозицію, а авторитарна всіляко обмежує, то в демократичному суспільстві вона є органічним елементом політичного процесу. Наявність опозиції в парламенті, інших сферах суспільного життя забезпечує реальний плюралізм думок і дій, що є необхідною умовою вироблення оптимальних рішень. Без опозиції, як свідчить історичний досвід, виникає реальна загроза переродження демократії в диктатуру. Ефективним засобом боротьби опозиційних сил за реалізацію своїх інтересів є багатопартійність. Якраз багатопартійність, яка функціонує за умови, коли всі політичні партії мають рівні правові можливості боротися за виборців і за своє представництво в органах державної влади, виключає монополію будь-якої партії на цю владу.

- *Принцип рівності.* Цей принцип демократії проголошений Великою французькою революцією кінця XVIII ст. У XX ст. його було втілено у Загальній декларації прав людини. Перша стаття цього документа проголошує: «Всі люди народжуються вільними і рівними у своїй гідності й правах». Сучасне тлумачення принципу рівності виходить із того, що за демократії можлива і навіть неминуча соціально-економічна нерівність громадян. Демократія передбачає лише політичну рівність усіх перед законом, незалежно від соціального і матеріального становища, але не може гарантувати однакового рівня життя. Подібна нерівність, хоч і по-різному, існує практично в усіх сучасних демократіях. Проте держава під впливом демократичних сил вживає заходів для забезпечення достатнього рівня соціальної захищеності соціальних груп, які потребують допомоги.

- *Принцип поділу влади.* Згідно з ним законодавча, виконавча і судова гілки влади відокремлені та достатньо незалежні одна від одної. Водночас вони постійно взаємодіють у процесі формування і здійснення державної політики. Такий поділ влади фактично відсутній у тоталітарних і авторитарних режимах, де, по суті, і законодавча, і виконавча, і судова влада зосереджені в руках монарха, узурповані вузькою групою правлячої еліти або ж перебувають під контролем правлячої партії. У демократичному суспільстві кожна з влад

наділена повноваженнями, але кожна з них урівноважує одна одну і не дозволяє жодній з них посісти панівні позиції в суспільстві.

- *Виборність основних органів державної влади.* Демократія передбачає забезпечення вільних виборів, які докорінно відрізняються від виборів недемократичних і формальних. Усі громадяни за таких умов мають виборчі права і реальну можливість брати участь у виборах. Втім, демократія не виключає наявності цензу осілості, згідно з яким право обирати та бути обраним у багатьох країнах мають лише ті громадяни, які проживають там упродовж певного часу. Проте решта обмежень у виборчих правах (за національною, релігійною, статевою, майновою, професійною та іншими ознаками) явно суперечать природі демократії. Вони заборонені в міжнародних документах, конституціях та законах багатьох країн.

- *Гласність.* Вона є однією з передумов свободи слова. Передбачає вільний доступ преси і громадськості до інформації про діяльність органів влади, господарських, політичних, громадських організацій.

У демократичному суспільстві засідання парламенту відкриті для засобів масової інформації та громадськості, частково, а іноді й повністю транслюються радіо і телебаченням. Елементом гласності є оперативна публікація стенограм парламентських дебатів, результатів поіменних голосувань. Нормою є відкритість державних бюджетів, звітів про діяльність міністерств і відомств. Іншими словами, в демократичному суспільстві громадяни мають у своєму розпорядженні широку інформацію про діяльність обраних ними органів влади, партій і громадсько-політичних організацій. Особливу роль у забезпеченні такої гласності відіграють незалежні статус і вільні від цензури преса та інші засоби масової інформації. Звісно, вони повинні відповідати за свою інформацію і можуть бути притягнені до судової відповідальності за її перекручення, поширення недостовірних даних, наклепів як на офіційних осіб, так і на звичайних громадян, а також за розголошення державних таємниць. Але демократія не допускає обмежень на обґрунтовану критику будь-кого в засобах масової інформації.

- *Незалежний контроль.* Здійснюється не тільки «згори», а й постійно та ефективно «знизу». Відсутність контролю за діяльністю державних структур з боку громадськості породжує бюрократизм, корупцію тощо. Але демократичний контроль не має нічого спільного з державним «контролем» за тоталітарного режиму.

Для демократизації суспільства важливим є вироблення дієвих засобів боротьби з бюрократизмом: розвиток реальної критики; радикальне зміцнення законності й правопорядку; створення ефективного механізму своєчасного самооновлення політичної системи. Для цього необхідно використовувати ті інститути демократії, які витримали випробування часом, модернізуючи їх у разі потреби, рішуче відмовлятися від форм демократії, які не відповідають конкретно-історичним умовам; створювати нові демократичні інститути для сприяння розвитку самоуправлінських засад у державному і громадському житті.

Демократизація суспільства, як свідчить практика, може супроводжуватися певними втратами і помилками, які неминучі для цього процесу, і все ж цінності демократії значно переважають її негативні наслідки. Так, демократично ухвалені рішення можуть бути не тільки не оптимальними, а й цілком помилковими. Але важливо, що вони на відміну від прийнятих недемократично піддаються оперативній корекції, забезпечують зворотний зв'язок і вчать громадян мистецтву управління на власному досвіді.

Великою загрозою для демократії є вульгарне ототожнення її з уседозволеністю та безвідповідальністю. Нерозуміння або ігнорування того, що демократія не може існувати поза законом і над законом, створює реальну небезпеку сповзання суспільства до стихії та анархії, свавілля і влади натовпу (охлократії). Ще Платон застерігав, що найбільша свобода може перетворитися на жорстоку тиранію, якщо народ стає юрбою, натовпом, який керується лише інстинктом. Про це ж попереджав і Аристотель, називаючи охлократію найгіршою з усіх форм правління. Як свідчить історичний досвід, демократія, яка трансформується в охлократію, неминуче прямує до диктатури й тиранії. Демократія повинна опиратися на законність і владу, яка її забезпечує.

Головною силою, що гарантує законність і збереження демократичних норм і цінностей, є *міцна державна влада*. Поширене в масовій свідомості уявлення про те, що за демократії держава є слабшою, ніж за тоталітаризму чи авторитаризму, є не лише хибним, а й небезпечним. Адже без твердої та ефективної державної влади суспільство не зуміє забезпечити правопорядок, домогтися виконання законів усіма громадянами, захистити їх від сваволі. Демократія при цьому припускає з боку влади рішучі дії, застосування законного примусу до злочинців, екстремістів та інших елементів, які загрожують суспільству. У разі виникнення особливо гострих соціально-економічних або політичних ситуацій держава може, залишаючись у межах законності, піти на тимчасове обмеження окремих демократичних норм.

Демократизація суспільства вимагає такої політики, яка забезпечила б розумний компроміс між зростанням політичної активності людей, з одного боку, і збереженням порядку, дотриманням законності, виключенням насильства під час розв'язання виниклих конфліктів – з іншого. Для цього необхідно також, щоб громадяни, всі суб'єкти політичної діяльності вчилися жити в умовах демократії. Лише тоді процес демократизації забезпечить формування правової держави і громадянського суспільства. Будь-які спроби стримати демократію або вдатися до її імітації означатимуть гальмування суспільного прогресу.

3. *Особливою формою політичної участі є вибори*, які формують центральні органи влади (президент, віце-президент, парламент) та органи місцевого самоврядування різних рівнів. Вони стимулюють політичну активність населення. У центрі передвиборчої боротьби здебільшого перебувають питання внутрішньої та зовнішньої політики, а результати голосування громадян визначають курс майбутнього уряду всередині країни

та на міжнародній арені. Вибори супроводжуються зіткненням політичних сил, боротьбою не лише осіб, а й політичних платформ, політичних курсів, часом діаметрально протилежних.

Відбуваються вони за певними виборчими системами, які є важливими суспільними інститутами, тісно пов'язаними з політичною культурою і традиціями країн, відображають історію, характер суспільства, його потреби.

Виборча система – сукупність правил і прийомів, які забезпечують певний тип участі суспільства у формуванні державних представницьких, законодавчих, судових виконавчих органів, втілення волі тієї частини суспільства, котрої, згідно із законодавством, достатньо для визнання виборів дійсними.

Виборча система у вузькому розумінні – це механізм розподілу представницьких мандатів відповідно до підсумків голосування, механізм визначення «середньої» волі виборців. Існують такі види виборчих систем: мажоритарна, пропорційна, змішана.

Мажоритарна виборча система – такий порядок організації виборів і визначення результатів голосування, коли обраним вважається кандидат (або список кандидатів), який отримав більшість голосів у виборчому окрузі.

Розрізняють мажоритарну систему абсолютної більшості, коли для обрання необхідно отримати більше половини голосів (теоретично: 50% + один голос) і відносної більшості, коли достатньо зібрати більшу кількість голосів порівняно з іншими кандидатами. Мажоритарна виборча система відносної більшості працює на великі партії, дає двопартійну систему і протидіє появі третьої партії або відсторонює її. В цілому мажоритарну систему нині використовують у 76 країнах світу. Усунути невідповідність між кількістю поданих за партію голосів і кількістю отриманих нею депутатських місць значною мірою дає змогу пропорційна виборча система.

Пропорційна виборча система – такий порядок організації виборів і визначення результатів голосування, за якого розподіл мандатів між партіями, які висунули своїх кандидатів у представницький орган, проводиться згідно з кількістю отриманих партією голосів.

Для проведення виборів за пропорційною системою створюються великі за кількістю виборців округи. Кожна партія подає на вибори списки кандидатів. Для визначення результатів голосування встановлюється мінімум голосів, необхідних для отримання одного депутатського мандата. Розподіл мандатів усередині списку партії здійснюється або відповідно до порядку, у якому розташовані в списку прізвища кандидатів, або визначається кількістю голосів, відданих за кандидатів виборцями. Пропорційна система дає змогу повніше відобразити розстановку політичних сил у країні, дає можливість невеликим за чисельністю і впливом політичним партіям отримати парламентське представництво, сприяє в цілому збільшенню кількості головних, впливових партій, а також появі коаліційних урядів. Щоправда, за цієї системи невід'ємними рисами політичного життя країни стають труднощі у формуванні парламентських коаліцій, нестабільність уряду. За пропорційною системою вибори відбуваються в 48 країнах світу.

Змішана виборча система – такий порядок визначення результатів голосування, у якому поєднані елементи мажоритарної та пропорційної систем.

Ця система здатна забезпечити конфігурацію політичних сил у парламенті відповідно до співвідношення сил у суспільстві на час виборів, реалізуючи переваги та певною мірою долаючи недоліки мажоритарної та пропорційної систем. За змішаної системи до однопалатного парламенту найчастіше одну половину обирають за пропорційною системою, іншу – за мажоритарною; до двопалатного законодавчого органу одну палату, здебільшого ту, яка складається з представників адміністративних територій, обирають за мажоритарною системою, другу – за пропорційною. Виборець, отримавши два бюлетені, одним голосує за особу, іншим – за партію. Ця система сприяє укрупненню партій та їхніх блоків і водночас істотно не порушує представництва населення та принципів пропорційності.

Виборча система впливає на формування типу партійної системи. Французький вчений Моріс Дюверже сформулював “три соціологічних закони” щодо впливу виборчої системи на кількість партій у суспільстві й на відносини між ними.

1. Пропорційна виборча система веде до партійної системи з численними партіями, які мають жорстку внутрішню структуру і не залежать одна від одної.

2. Мажоритарна виборча система голосування в два тури (абсолютної більшості) зумовлює появу партійної системи, до якої належать кілька партій, що мають гнучкі позиції і прагнуть до взаємних контактів і компромісів.

3. Мажоритарна виборча система голосування в один тур (відносної більшості) неминує породжує партійну систему, яка характеризується суперництвом двох партій.

4. Щоб демократія стала у суспільстві новою діючою системою влади, важливо щоб люди не тільки розуміли сутність її основних принципів, а й були згодні жити згідно з цими принципами – самостійно, без постійної опіки, всесильної влади, з усією повнотою відповідальності.

Наша країна не дуже багата демократичними традиціями. По суті, протягом всього періоду радянського тоталітаризму в Україні не розвивалися елементи особистих свобод і правової держави, демократичної свідомості суспільства та особистості. На сьогоднішньому етапі важливо не прискорювати штучними засобами процес демократизації суспільного життя, проте не варто і гальмувати його схожими методами. Демократія має визрівати на національному ґрунті поступово і послідовно, її межі повинні бути обумовлені логікою розвитку посткомуністичного суспільства, його трансформацією.

Основними передумовами формування демократичного суспільства в Україні є:

- розширення економічної свободи;

- радикальна зміна інститутів суспільства, усієї системи цінностей й психології людей, які породила тоталітарна система;
- підвищення рівня політичної дисципліни і політичної культури громадян;
- встановлення ефективного контролю суспільства над політикою можновладців;
- подолання економічних проблем.

Динамізм демократичних процесів в Україні залежить від рівня:

- політичної активності громадян;
- економічної, соціальної й політичної стабільності суспільства;
- співвідношення політичних сил;
- розвитку національної ідеї та правосвідомості.

Сучасна модель демократії – плюралістична. Це система представницького правління, за якою парламентарі обираються народом і є відповідальними перед ним.

Сучасною політичною наукою та всією громадсько-політичною думкою сформовано чіткі **засади демократичної політики:**

- оптимальне поєднання класового й загальнолюдського, універсального й національного;
- гуманістична спрямованість, подолання технократизму, насильства, злочинності;
- демократизм і моральність у здійсненні політики;
- громадянськість і патріотизм.

Під час вироблення та реалізації політики важливо враховувати такі *основні чинники:*

- конкретно історичні умови розвитку соціуму, геополітичні умови й географічне розташування держави;
- рівень участі чи відчуження населення щодо влади й державно-суспільних справ;
- спрямованість національної ментальності, рівень розвитку політичної та правової свідомості;
- етнонаціональний і демографічний чинники суспільного розвитку;
- відповідність політичних ідеалів і завдань історичній традиції, політичним цінностям певного суспільства, а також принципам гуманізму й соціальної справедливості;
- реальна міжнародна ситуація і ставлення до держави світової громадськості.

Список рекомендованої літератури:

Гелей С., Рутар С. Політологія: навч. посіб. Вид. третє, переробл. і доповн. К.: Т-во «Знання», КОО, 2004. 645с.

Горлач М. І., Кремінь В.Г. Політологія: наука про політику : підруч. для студ. вищ. навч. закл. К. : Центр уч. літ., 2009. 840 с.

Кирилюк Ф. Історія зарубіжних політичних вчень нової доби : навч. посібник. К. : Центр уч. літ., 2008. 414 с.

Кухта Б.Л. З історії української політичної думки: [Текст лекцій: Навч. посібник]. К.: Генеза, 1994. 223 с.

Політологія: навч. посіб. / [за ред. О.В. Бабкіної, В.П. Горбатенка] К. : Генеза, 2001. 443 с.

Політологія : терміни, поняття, персоналії, схеми, таблиці : навч. словник–довідник для студ. / ; наук. ред. В. М. Піча. К. : Каравела ; Львів : Новий Світ–2000, 2001. 320 с.

Бундак О.А. Курс політології в схемах і таблицях: навчальний посібник. Луцьк: ПП Іванюк В.П., 2020. 58 с.

Шляхтун П. Політологія: історія та теорія. Вид-во: Центр учбової літератури, 2021. 472 с.

Тетарчук І.В. Політологія. Навчальний посібник. Вид-во: Центр учбової літератури, 2020. 160 с.

Варнавська І.В., Черемісін О.В. Політологія. Вид-во: Гельветика, 2021. 210 с.

Кириченко В.М. Політичні системи світу, Кредитно-модульний курс. Вид-во: ЦУЛ, 2023. 218 с.

Требін М.П., Герасіна Л.М., Поліщук І.О., Сахань О.М. Політологія. Вид-во: Право, 2018. 462 с.

Шанько В.І. Політологія: Навчальний посібник / В.І. Шанько, Н.В. Чорна, Т.Г. Авксентьєва, Л.А. Тихонова. Видання 2–е, перероблене та доповнене. К.: Видавництво «Фірма «ІНКОС», Центр учбової літератури, 2017. 288с.

Юрій М.Ф. Політологія: навч. посіб. К.: Знання, 2015. 356 с.

Політологія: Підручник / за ред. М.М. Вегеша. 3–тє вид., перероблене і доповнене. К.: Знання, 2008. 384 с. + ком пакт–диск. – (Вища освіта ХХІ століття).